

AZ ANGLIKÁN EGYHÁZ VÁLSÁGA

COSMO Gordon Lang, Canterbury új érsekének decemberi hivatalba lépése jelentős esemény volt az akut válsággal most már teljes esztendeje küszködő anglikán egyház életében, de ez az esemény önmagában még aligha jelenti azt, mintha az egymásra halmozódó nehézségek között felcsillant volna a válság elsimulásának reménysége. Az egyház és az állam: az egyik oldalon a püspöki kar, mögötte az erélyes és a maga lábán járnai szerető canterburyi érsekkel és a püspöki kar politikáját támogató Church Assembly-vel, a másik oldalon pedig a parlament, ahol Sir William Joynson-Hicks, a belügyi államtitkár egy jotányit sem engedve vezeti a püspöki kar egyházpolitikájával szembenálló és a parlamentben többségben levő protestáns és „evangelical” ellenzék, most egyelőre farkasszemet néznek egymással.

Az imakönyv revíziója körül támadt válság hullámai most már elborították az angol egyházi élet egész területét és most már kétségtelen, hogy az anglikán egyház életében ezek az esztendők szükségszerűleg olyan változást fognak előidézni, amelynek jelentősége csak a reformáció jelentőségével mérhető össze.

Az egyház életének és kormányzatának az állam, közelebről a parlament befolyása alól való felszabadítása (disestablishment), az állam részéről az egyháznak adott javadalmak megszüntetése (disendowment) és az egyházi élet lelki ügyekben való teljes szabadsága (spiritual freedom): ez a három nagy alapelv, ami irányítja és végeredményében el fogja dönteni az anglikán egyház legközelebbi jövődjének kialakulását.

Első pillanatra talán feltűnően hangzik, de ezek mellett a nagy egyházpolitikai alapelvek mellett az anglikán egyháznak állítólagos Róma felé való orientálódása elenyészően csekély szerepet játszik;¹

¹ A Rómával való intézményes egyesülést rekatholizáló formájában az anglikán egyháznak csupán kisebb és egyházi fegyelmet eltűrni nem akaró töredéke akarja, de ezek az imakönyv reformja és a püspökök politikája ellen még szenvedélyesebben obstruáltak, mint az „evangelical” balszám. A legszélsőbb állapotok ebből a szempontból a londoni dioecesisben vannak, ahol számtalan olyan anglikán templom van, ahol a pap misét mond, sőt bizonyos esetekben latinul mondja és az oltáriszentség imádása teljesen a római katolikus rítus és dogmák szerint történik. Az anglikán fegyelemnek ez évtizedek óta háborítatlanul folyó nyílt megszegése, ami azonban a vidéki dioecesisekben sokkal szórványosabb, ha ugyan egyáltalán előfordul, a legveszedelmesebb széthúzó erő az anglikán egyház életében. Az imakönyv reformjának kudarcát kétségtelenül legelső sorban az attól való aggodalom okozta, hogy a reform ezeket az eddig elnézéssel kezelt fegyelemsértéseket „alternatív rítus” címen legalisokká tette volna. A világi ember tárgyilagos szempontjából erre vonatkozólag igen érdekesek C. D. Sharp cikkei a New Statesman 1927 december 24-i és 1928 november 17-i számában.

Ha az talán túlzás is, amit W. R. Juge, a londoni Szent Pál székesegyház híres dékánja mondott egy nem régiben megjelent cikkében, amikor Gore püspök malinesi tárgyalásait „egy idegen bíbornokkal (tudniillik Mercier-vel) való flörtölés“-nek nevezte, viszont az kétségtelen tény, hogy az úgynevezett románista jobbszárny csaknem a quantité négligeable mértékére zsugorodott össze. Maga Gore püspök is kiöregedett és a valamikor olyan veszedelmesen sokat ígérő Oxford Movement, legalább is, ami Newmann rekatholizáló szellemét illeti, feltámaszthatatlanul kimúlt. Felületes szemlélőt az a tény tévesztheti meg, hogy Anglia bürokratikus korlátokat nem ismerő áttérsi vagy helyesebben a vallásváltoztatást rendező törvényei sokkal eredményesebbekké teszik Angliában a római katolikus térítő missziót, mint akár nálunk, akár bármelyik más európai államban. De a Rómával való intézményes únió nem is csupán az anglikán egyház ellenzése miatt elképzelhetetlen, hanem sokkal inkább Róma álláspontja miatt, minthogy a Szentszék az anglikán formának nem tesz engedményeket és ez elképzelhetetlen is lesz hosszú ideig, ha nem is véglegesen. A High Church tagjai, amelyhez tartozik különben a püspöki kar kilenctized része, csakúgy nem kíván semmiféle egyházszervezeti egybeolvadást Rómával, mint a Low Church evangéliumi protestantizmust valló hívei.

A dolgok természetes körforgása, úgy látszik, visszatér újból ahhoz a kiinduló ponthoz, amely sokkal erősebb, természetesebb és mélyebben gyökerező az angol vallásos életben, mint Newmann és Pusey tiszteletreméltó, de az angol lélek számára mindig mesterkélten artisztikus mozgalma, éppen úgy, mint ahogy például mindig idegen talajból átültetett virágházi növény fog maradni Angliában az Oxford Movement egyik contemporain művészenek, Rossettinek, sajtósága, olasz eget és olasz eszményeket bálványozó festészete és költészete. Ez a kiinduló pont pedig az, amit a legutóbbi évtizedek angol nyelvű keresztyénsége, Angliában éppen úgy, mint az Egyesült-Államokban reüniónak nevez.

A reünio gondolata¹ angolul beszélő keresztyének között, de természetesen elsősorban Angliában, hanem az Egyesült-Államokban jelentkezett, ahol az anglikán, illetőleg episcopalis egyház, más oldalról a szabad egyházak vagy a régi angol egyházjogi kifejezést használva, a nonkonformisták között sokkal kisebb a különbség, mint Angliában. Newyorkban múlt decemberben ünnepelte meg a legnagyobb reünions szervezet, a Federal Council of the Churches of Christ, alapításának húszesztendősi évfordulóját. Ez a szervezet vett a legtevékenyebb részt a „Faith and Order“ és a „Life and Work“ néven ismert nagy nemzetközi protestáns és evangéliumi szervezetek létrehozásában, aminek eredménye volt 1925-ben a stockholmi, 1927-ben a lausannei és winchesteri, 1928-ban pedig a prágai kon-

¹ Az angol-szász népek protestáns egyházaiban megnyilvánuló egységmozgalomnak kimerítő ismertetését adja Ch. S. Macfarland műve: *International Christian Movements*. Newyork, 1924. Lásd ezenkívül W. H. Drummond „Reunion“ cikkét az *Encyclopaedia Britannica* 13. kiadásának 31. kötetében, 345. skk.; Nathan Soederblom cikkét a *Religion in Geschichte und Gegenwart* II. kiadásában: *Einigungsbestrebungen*. II. 80—87.

ferenciák megrendezése. Ezekben a reuniós mozgalmakban, amelyekhez a lausannei konferencián nagyrészt anglikán közvetítésre a bukaresti anglikán misszió keresztül a görög ortodox egyház is csatlakozott, az anglikán egyház mindenkor igen tevékeny részt vett, Róma azonban, a félhivatalosan folytatott malinesi tárgyalásoktól eltekintve, a legteljesebb tartózkodást mutatta.

A reuniónak Angliában nemcsak az anglikánok és nonkonformisták közötti és Anglia történelmét évszázadokon végig kísérő, igen mélyre gyökerező ellentéte állott és áll ma is útjában, hanem a felerészében szintén államvallásként szereplő skót presbiteriánus egyház saját-szerű közjogi helyzete is. Míg a háború által teremtett helyzet egészen különleges szempontokat nem vetett fel, a reunióról csak egészen akadémikus jellegű és a gyakorlati megvalósítástól igen messze eső tárgyalások folytak. Azonban 1920-ban a lambethi konferencia, amelynek elnöke és szellemi irányítója Davidson lord, a múlt év novemberében visszavonult canterburyi érsek volt, már nem pitim desiderium, hanem sürgető szükségként kezelte a reunió ügyét, amelynek célja egy nagy és a lehetőség szerint az egész Brit Birodalom, sőt a későbbi fejlődés természetes útján az Egyesült-Államok angolul beszélő keresztyénységét is magában foglaló egység lett volna.

A lambethi konferencia kétségtelenül igen erősen annak a közhangulatnak hatása alatt állott, amely egyik jellemző tünete volt és részben még ma is az a háború utáni Anglia életének, hogy tudniillik a háború a keresztyéniséget Ázsia nem keresztyén történelmi népfajai, illetőleg vallásai, mohamedánok, hinduk és a sárga fajok szemében igen rossz színben tüntette fel. Ennek a ténynek, jellegzetes angol felfogás szerint, egyik igen súlyos következménye az volt, hogy a különböző és egymással néha nem a legjobb viszonyban élő keresztyén missziók tekintélye veszedelmesen mély pontra szállt alá; ezért azután a különböző felekezetekhez tartozó angol és skót misszionáriusok, részben egyházi hatóságaikhoz küldött sürgető hangú jelentéseikben, részben Angliában eltöltött szabadságuk alatt személyes érintkezés útján felrázták egész Anglia lelkiismeretét, azzal érvelve, hogy az ő munkájuk sikeressége érdekében elengedhetetlenül szükséges a keresztyén egyházak egyesülésének gyakorlati megvalósítása.

A lambethi konferencia azonban a reunió szempontjából teljes kudarccal végződött. A kudarc oka elsősorban a reordinádó kérdésének kiélezése volt. A reordinádó azt jelenti, hogy amennyiben a reunió létrejött volna az anglikán egyház és a különböző szabad egyházak között, minden egyes presbiteriánus, kongreganista¹ és metodista lelkész újra kellett volna szentelni az anglikán püspöknek. A szabad egyházak képviselői és elsősorban az önértetes skót presbiteriánusok erre jogosan érveltek úgy, hogy ez a kívánság a reformáció alapelveivel való teljes szakítást jelentené és olyan feltételt állít a szabad egyházak elé, amely a limine teljesíthetetlen és elfogadhatatlan.

¹ A Congregational Church, amely Robert Browne puritánizmusából nőtt ki, egyik legprogresszívebb és legelevenebb felekezet az angol és amerikai szabad egyházak között.

Az imakönyv reformja azonban újra a felszínre vetette a szabad egyházakat is magába foglaló, nagy nemzeti egyház megvalósításának gondolatát. A püspökök tiltakozása, hogy a parlamentben az anglikán egyházhoz nem tartozó képviselők szavazatai okozták a reform kudarcát, igen erős ellenzést váltott ki nemcsak a szabad egyházak közvéleményében és sajtójában, hanem a világi sajtóban is. Hamarosan kitűnt, hogy az anglikán egyház ügyét mennyire nemzeti ügynek és magát az anglikán egyházat mennyire nemzeti intézménynek tartja osztatlan egységében az egész angol közvélemény. Az anglikán egyházra Angliában nem egyszer szerettek már úgy tekinteni, mint „deaf and dumb old thing“-re, valami divatjából kiment, elaggott és magával jó tehetetlen intézményre. Az imakönyv reformja körül támadt válság azonban megmutatta, hogy az angol nép mennyire nem közönyös a vallás, és igazán par excellence a maga vallása iránt, és erre vonatkoztatva írta C. D. Sharp a *New Statesman* hasábjain azt, hogy az alsóház karzatán a revideált imakönyv visszavetése után könnyekre fakadó canterburyi érseknek — Randall Davidsonnak — az öröm miatt kellett volna sírnia annak láttára, hogy az a nagy egyház, amelynek élén ő áll, mennyire nem halott, nem elvéhéd, hanem olyan intézmény, amelynek ügye megmozgatja a parlament falain belül és kívül egy nagy nép eleven lelkiismeretét.¹

Lang, az új canterburyi érsek ennek a nagyobb egységnek ígéreteivel foglalta el Szent Ágoston trónját Canterbury ősi székes-egyházaiban. A felszentelés alkalmával mondott prédikációjában⁸ úgy beszélt a jövő anglikán egyházáról — *Ecclesia Anglicana* — mint szabad és magukat kormányzó egyházak baráti szövetségéről, amelyet egybeköt a közös hit és egyházi szervezet, valamint Canterbury ősrégi érseki széke iránt érzett közös tisztelet. Ezzel szemben nyoma sem látszott a beszédben a Róma felé való orientálódásnak és így nem igazolódtak be azok az aggodalmak, amelyek két merev és türelmetlen protestáns egyesület, a *League of Loyal Churchmen* és a *Protestant Alliance* tiltakozó memorandumaiban nyilvánultak meg. Ezek az egyesületek ugyanis még annak idején, amikor a kormány és az uralkodó választása Langra esett, a belügyi államtitkárnál óvást emeltek az *archiepiscopus designatus* személye ellen azon az alapon, hogy mint egyházi vezetőférfiú Róma felé hajló pártembemek mutatta magát.

A valóság mindenesetre az, hogy Lángnál jellegzetesebb és jobban ízig-vérig brit ember alig kerülhetett volna Szent Ágoston trónjára. Származása szerint skót presbiteriánus, az atyja az aberdeeni egyetem principálisa volt. Most hatvanöt éves és egyházi körökben úgy ismerik, mint elpusztíthatatlan energiájú és nagyszerű gyakorlati érzékkel megáldott embert, aki a természeténél fogva coelebs „verbi divini minister“ teljes odaadásával tud dolgozni egyháza ügyéért. Egy anekdota vált ismeretessé róla; az anekdota szerint egy alkalommal, amikor még mint fiatal lelkész a Wight szigetén nyaraló Viktória királynő előtt prédikált, a királynő beszélgetés közben azt ajánlotta

¹ The Rebuff to the Bishops. *New Statesman* Vol. XXX. No. 765.

² A prédikáció szövegét közölte a *Times* december 5-1 száma

neki, hogy bocsássa el egy vagy két káplánját és így, ha növekszik a javadalma, házasodjék meg. „Madame — válaszolta a királynőnek a későbbi érsek — a káplánjaimat elbocsáthatom, de a feleséget nem.“ És valóban nem is házasodott meg soha.

Az új érsekre a szentelési beszéd nagy távlatok felé néző tervei-
nek valóra válthatása előtt egyelőre a revideált imakönyv második
és végleges parlamenti visszavetése óta stagnáló válság valamilyen
formában való tovább bogozása, ha még nem is teljes megoldása vár.
Politikailag ebből a szempontból a helyzet most a lehető legkedvezőt-
lenebb az anglikán egyházra nézve. A mostani parlament hátralevő
munkaideje már alig néhány hónap és ezalatt az idő alatt Baldwin
kormányára sürgős belpolitikai kérdések, néhány nagyjelentőségű
közigazgatási és adóügyi törvényjavaslat parlamenti tárgyalatása
vár, úgyhogy igen valószínű, hogy az 1929 év lényegileg tovább
vihesse az anglikán egyház legégetőbb kérdését, az egyház és az állam
közötti viszonynak a cikk elején említett szellemi szabadság (spiritual
freedom) jegyében való újrendezését. Az idő és a körülmények
pedig gyors cselekvésre intik az anglikán egyház vezetőit. Az egy-
házi fegyelem meglazulása következtében előállott zűrzavar romboló
hatása mind jobban és jobban termi káros következményeit:
a vallás iránt való közöny az anglikánok körében veszedelmes ará-
nyokban növekszik, míg a szabad egyházak és a római katolikus
egyház élete annál virágzóbb és életteljesebb. Amíg azonban Róma
felé lezártnak vagy legalább is félre nem tolható akadályokkal elzárt-
nak látszik az út, a szabad egyházakat a múlt esztendő súlyos válsága
mind több és több megértésre hangolták a bajban levő idősebb testvér
iránt és bármiként is alakuljon a két év múlva újra egybehívandó
lambethi konferencián az anglikán egyház és a szabad egyházak kö-
zötti reunió ügye, az kétségtelen, hogy az anglikánizmus jövője szűkebb
értelemben a brit nemzet és nagyobb egységet tekintve az angolul
beszélő vüág keretein belül fog eldőlni, mert Róma latin keresztyén-
ségétől, az említett románizáló igen kis kisebbségtől eltekintve, ma
ugyanolyan áthidalhatatlan távolság választja el az angolul beszélő
világ angol keresztyéniségét, mint negyedfél századdal ezelőtt, a refor-
máció évszázadában.¹

MÁTHÉ ELEK

¹ Lásd W. R. Juge érdekes hírlapi cikkét: Which Road for the Church Now?
Evening Standard. 1927 december 27.